

Pregledni rad

UDK 316.775:004.738.5

DOI 10.7251/SVR1511086C

SAVREMENI ALATI U METODOLOGIJI DRUŠTVENIH ISTRAŽIVANJA, KONTREVERZE I PREDNOSTI INTERNETA

Doc. dr Saša Čekrlija¹

Nezavisni univerzitet Banja Luka

Apstrakt: Naučno-istraživački rad je u suštini bavljenje znanjem u cilju korisnog korištenja plodova znanja, bez obzira da li je rezultat posljedica fundamentalnog ili primjenjenog naučnog istraživanja. Znanje je najjednostavnije definisati kao skup informacija čiji se broj svakodnevno povećava a dolaze iz različitih pravaca savremenog društva. Dakle, za kvalitetno istraživanje je neophodno posjedovati kvalitetan resurs, odnosno obezbjediti pristup pohranjenim informacijama. Nezaobilazan resurs za prikupljanje informacija danas je svakako internet. Ali kao takav često je osporavan kao pouzdan pa je okarakterisan kao femnomen dualne prirode. Jedni ga poimaju kao izvor informacija potrebnih u naučnim istraživanjima, dok ga drugi tretiraju upravo predmetom naučno-istraživačkog rada. Po ovom pitanju lako je uočiti polarizaciju istraživača prema starosnom dobu jer mlađi istraživači mnogo više koriste internet kao resurs istraživanja i u navodima izvora informacija internet izvori dobijaju primat, dok stariji istraživači uglavnom za prikupljanje obavještenja o ranijim istraživanjima i rezultatima istraživanja koriste koristeći ofoicije-lne resurse: bibliotečke katakoge, bibliografije, i dr. štampane materijale. Realne dileme postoje a uglavnom se tiču pouzdanosti prenesenih podataka, mogućnost manipulisanja informacijama usljed slobodnog dopunjavanja postojećih sadržaja, uklanjanje dijela podataka nakon određenog vremena i njihova kasnija nedostupnost te nepostojanje naučnog rangiranja sadržaja objavljenih na specijalizovanim portalima, blogovima, forumima i dr. što je u printanim izvorima jasno navedeno.

Ključne riječi: *naučno-istraživački rad, internet, resurs, informacija*

UVOD

Prednosti učenja i istraživanja putem računara i interneta su, između ostalog, učenje nezavisno od vremena i mjesta, ponovljena upotreba sadržaja i, konačno, pristup različitim digitalnim izvorima informacija. Ovakvo učenje i istraživanje izaziva veću motivisanost i osjećaj zadovoljstva jer se do određenih znanja i spoznaja dolazi samostalno. Uloga nauke u razvoju savremenog društva svakodnevno

¹ Nezavisni univerzitet Banja Luka, e-mail: gong.sasa@gmail.com, Sveučilište Hercegovina, Mostar

raste, pa znanje i upravljanje znanjem postaju značajne poluge ekonomskog razvoja svake zemlje. Prema Momčilu Sakanu, „nauka ne isključuje autentičnost u radu naučnika, pa i razlike u pristupu rješavanju pojedinih problema. Te razlike nužno postoje, a metodologija ima zadatak da ih sublimira u jedan jedinstven sistem znanja i koherentnu teoriju“.² Ekonomska moć države danas, u prvom redu, zavisi od upravljanja novim znanjima i tehnologijama. U savremenim razvijenim društvima bez povezanosti nauke i tehnologije, bez naučnih otkrića, nema napretka u tehnologijama niti rješavanja problema u proizvodnim i društvenim procesima. Nauka je jedina oblast koja teži da objedini intelektualni potencijal svijeta kroz međunarodnu naučno-istraživačku saradnju.³

1.KONTROVERZE

Današnja društvena uloga interneta, prema mišljenju mnogih, dijelom je i kontroverzna. Međutim, ostaje pitanje zašto je to tako ukoliko svi uočavaju njegove potencijale i jasno pokazan doprinos nauci i savremenom načinu života. Međutim, osnova kontroverze je tvrdnja da je internet samo kvalitetan provodnik i megafon novih saznanja “...jer zadatak naučno-istraživačkog rada je otkrivanje novog, onoga što je još nepoznato pa se ne može ni očekivati da to novo postoji u Internetu, u kojem postoji samo ono što se već dogodilo i što je već neko ranije spoznao, otkrio ili predvidio”.⁴ Naravno, treba analizirati i količinu znanja samih korisnika prilikom istraživanja nekog problema. Ipak, kada su u pitanju područja istraživanja koja rezultate za analizu i konačnu primjenu moraju prikupiti i obraditi u kratkom vremenskom roku, internet kao resurs dobija na značaju i kontroverze padaju u drugi plan. Ovdje treba podsjetiti da se proces istraživanja sastoji se od sedam segmenata, od kojih će ovdje biti pomenut samo prvi segment – definisanje problema, odnosno identifikovanje uzroka nastanka problema. Ovo je suštinski segment i nije jednostavan jer su problemi obično dobro skriveni i međusobno uzročno-posljedično vezani.

U pripremnoj fazi istraživanja aktivnosti se odvijaju u tri pravca:

- a) proučavanje relevantne naučne i stručne literature, što je moguće putem interneta, ukoliko je pohranjen dovoljan broj adekvatnih naslova,

² Sakan, M.; *Metodologija nauke*, NUBL, Banja Luka, 2008, s. 23.

³ R. Pejović, Značaj i uloga naučno-istraživačkog rada na obrazovni proces i razvoj društva (dostupno na URL):

<http://www.socioloskaluca.ac.me/PDF13/Pejovic,%20R..%20Znacaj%20i%20uloga%20naučnoistraživačkog%20rada%20na%20obrazovni%20proces%20i%20razvoj%20društva.pdf>

⁴ Panian se u svojoj knjizi *Bogatstvo interneta* bavi prvenstveno prikupljanjem i pronalaženjem informacija potrebnih za izvođenje pouzdanog zaključka. Kako navodi, problem nije u količini informacija, već u pronalaženju informacija potrebnih u konkretnim istraživanjima (s.185).

- b) direktan kontakt na terenu i neposredno upoznavanje sa pojavom koja je predmet istraživanja,
- c) izrada idejne skice istraživanja, što je takođe moguće (i mnogo jednostavnije) uraditi koristeći savremene tehničke alate.

Vrijeme prikupljanja i obrade informacije je od izuzetne važnosti. Prenos datoteka je u suštini osnovna ideja interneta koja se svakodnevno nadograđuje, pa je jedan od najboljih primjera razvoja ideje povezivanje sa bazama podataka putem pretraživača. Mreže su razvijene upravo zato da bi se datoteke različitih vrsta i tipova, smještene na jednom mjestu, mogle prenijeti na drugo u cilju dalje analize i obrade. Ideja elektronske pošte je nastala nešto kasnije i dala snažan doprinos povećanju broja korisnika interneta. Danas je korištenje interneta u naučno-istraživačkom radu zasnovano u cilju pronalaska potrebne informacije uz minimum napora, vremena i troškova. To su shvatili brojni davaoci internetskih servisa i razvili kvalitetne softverske sisteme za pohranjivanje informacija raspoloživih na različitim web adresama, njihovo klasifikovanje, pretraživanje, pronalaženje i dostupnost korisnicima. Danas postoje posebno razvijene tzv. akademske istraživačke mreže koje su okosnica razvoja savremenih društava koje ih finansiraju, što govori o jasnom odbacivanju ranije navedenih kontroverzi i isključivoj primjeni interenta u korisne svrhe.⁵ Evropske nacionalne istraživačke i edukacione računarske mreže – NREN (National Research and Education Networks) imaju dugu tradiciju u obezbjeđenju odgovarajućih akademsko-istraživačkih IKT platformi. Jedan od temelja i simbola naučno-tehnološkog razvoja zapadnoevropske civilizacije s kraja 20. vijeka predstavlja panevropska istraživačka mreža čiji je cilj unaprijediti motiv za istraživački rad i omogućiti zapošljavanje

⁵ Bosna i Hercegovina je jedina zemlja u Evropi koja nema konekciju na regionalnom niti na Evropskom nivou. Ranije je uz pomoć programa Vlade Republike Slovenije započeta izgradnja akademske i računarske mreže – BIHARNET (Academic and Research Network of Bosnia and Herzegovina). SARNET (Serbs Academic and Research Network) – akademska i istraživačka mreža Republike Srpske, koja je podmreža BIHARNET-a, treba da omogući poboljšanje i ubrzanje razvoja naučno-istraživačkih institucija i programa i modernizaciju obrazovnih procesa u Republici Srpskoj. Ona nudi ostvarenje novih dimenzija saradnje sa naučnim i akademskim sredinama u regionu, Evropi i svijetu i prevazilaženje postojećeg tehnološkog raskoraka (Digital divide).

Početak akademskog umrežavanja u Srbiji 90-ih godina desio se povezivanjem nekoliko većih fakulteta, što je rezultiralo stvaranjem najsavremenije računarske mreže u Srbiji, koja danas broji preko 150 povezanih naučno-istraživačkih i obrazovnih institucija, članica i više od 150.000 aktivnih korisnika. Javnu informaciono komunikacionu ustanovu “Akademska mreža Srbije” (AMRES) osnovala je Vlada Republike Srbije radi izgradnje, razvoja i upravljanja obrazovnom i naučno-istraživačkom računarskom mrežom Republike Srbije. Ova mreža obrazovnim i naučno-istraživačkim organizacijama i drugim članicama obezbjeđuje pristup i korišćenje Interneta, informatičkih servisa i vezu sa nacionalnim i internacionalnim mrežama. AMRES predstavlja jedan od najznačajnijih resursa naučno-istraživačkog i obrazovnog rada i nosilac je razvoja informatičkog društva.

istraživača na Univerzitetima u okviru organizacionih jedinica.⁶ Pod trenutnim nazivom TEN-155 ova mreža objedinjuje u jedinstven sistem nacionalne istraživačke mreže (NRN) svih zapadnoevropskih zemalja. Objedinjenim naporima Evropske komisije (EC), te evropske akademske i industrijske naučno-istraživačke zajednice, razvija se informaciona infrastruktura, koja obezbjeđuje razvojnu komponentu konkurentne sposobnosti zapadnoevropske ekonomije na turbulentnom svjetskom tržištu. Konačno, nezamislivo je korištenje podataka dostupnih putem pomenutih mreža bez internet konekcije, ali to svakako treba naglasiti kako bi se odbacile kontradikcije koje su prisutne.

2. INTERNET I NEEKSPERIMENTALNA ISTRAŽIVANJA

Budući da internet mijenja prostorne i vremenske odnose među pojavama i ljudima, samo istraživanje zahtijeva i primjerenu metodologiju i metodološke pristupe. Značajno mjesto u društvenim naukama zauzimaju istraživanja koja se obavljaju na populaciji, odnosno na određenom uzorku ispitanika koji svojim karakteristikama upravo čine uzorak pouzdanim. Nebitno da li se radi o pojedinim političkim, ekonomskim, kulturnim ili društvenim pitanjima, odnosno sa ciljem utvrđivanja korelacije, kao krajnji cilj je jasno postavljena predikcija, odnosno predviđanje ponašanja ljudi u pojedinim sferama društvenog života. Od takvih predviđanja polaze brojne strateške odluke određenih korporacija i njihovo djelovanje usmjerava se upravo ka pravovremeno donesenim zaključcima o ponašanju ljudi u skorijoj i daljoj budućnosti.

Ukoliko posmatramo čest model društvenih istraživanja na primjeru istraživanja tržišta krajnje potražnje za određenim proizvodom, tada kao rezultat istraživanja možemo postaviti izradu pristupa posmatranom tržištu. S obzirom na to da konstantno raste broj korisnika interneta, kao i vrijeme koje korisnici provode koristeći internet, može se zaključiti da upravo internet postaje najoptimalniji resurs za brzo i pouzdano prikupljanje informacija o potražnji određenog proizvoda i zadovoljstva kupaca prema istom. Savremene tehnologije su razvile kvalitetne modele segmentacije korisnika u jasno definisane ciljne grupe, što pouzdanost dobijenih rezultata čini još većom. U cilju unapređenja prodaje, u teoriji su razvijeni mnogi modeli objašnjavanja i prognoze, ali u većini njih nije specificiran temeljni model potražnje, pa organ koji donosi

⁶ U Bosni i Hercegovini su brojne institucije visokog obrazovanja potpisale deklaraciju o pristupanju Evropskoj povelji i zapošljavanju istraživača, ali se u daljim koracima nije pokazao konkretan rezultat da je porastao broj istraživača i da su im značajno poboljšani uslovi za rad. Ovaj podatak autor iznosi na osnovu ličnog iskustva u nastojanju da Povelja da rezultate.

Tekst pristupanju Povelje u BiH može se dobro vidjeti na primjeru na navedenoj web stranici

http://ec.europa.eu/euraxess/data/usgn_orgs/Faculty_of_Resources_Management_CKM_Mostar.pdf

odluke procjenjuje potencijal tržišta na osnovu subjektivnih procjena. Uspjeh kompanije u suštini bitno zavisi od brze povratne informacije kako tržište prima njene proizvode. Na raspolaganju kompanijama su mnoge metode i modeli koji polaze od različitih teorija, a najjednostavnija metoda prognoziranja potražnje je proširivanje i produžavanje trenda, što je moguće osjetiti koristeći internet tehnologije.

3.NAVOĐENJE IZVORA KORIŠTENIH PODATAKA

U ovom radu neće biti riječi o zaštiti autorskih prava na internet prostoru, ali treba napomenuti da je široko prisutna pojava preuzimanja tuđih sadržaja, odnosno prisvajanje tuđih vijesti, rezultata, zaključaka i slično. Često se to ne radi u namjeri da se tuđi minuli rad prisvoji, već se takav efekat javlja kao posljedica nenavođenja izvora sa kojeg je određen sadržaj preuzet. Kada su u pitanju preuzimanje ili interpretacija tuđih naučnih zaključaka ili određenih iskustava, sa stanovišta akademskog integriteta je neohodno navesti jasan izvor.

Za to postoje jasni razlozi, ali tri osnovna razloga navođenja izvora i drugih detalja su:⁷

- a) Da bi se prikazale zasluge autora, bilo da se autor slaže ili ne sa njihovim tvrdnjama i navodima. Kada se koriste riječi drugih autora, to se mora naznačiti korišćenjem navodnika i citiranjem,
- b) Da bi se korisnicima pokazao materijal na kome je bazirana analiza, diskusija ili zaključci,
- c) Da bi se pokazalo korisnicima kako mogu doći do materijala koji je korišćen i ispitati ga sami. Njihovo interesovanje može biti u smislu potvrde autorovog rada, njegovog opoziva ili prosto daljeg istraživanja teme.

Citiranje web stranica često predstavlja problem iz razloga različite prirode. Prvi i vjerovatno osnovni razlog je taj što standardi za citiranje web stranica nisu usaglašeni na međunarodnom nivou, već su na nivou preporuka. Internet izvori, za razliku od štampanih publikacija, nemaju jasno uočljive elemente koje štampani materijali imaju na svojim naslovnim stranicama, što je važno za ispravno navođenje bibliografskih podataka prilikom navođenja izvora i citiranja ili parafraziranja autora. Internet izvori su različiti po vrsti i porijeklu informacija koje donose, o čemu treba razmišljati pri njihovom navođenju. Ispravan način citiranja web stranica omogućiće kasniji pristup istim podacima korištenim i navedenim u vašem radu.

Zato je važno, kao sastavne dijelove bibliografske reference za izvore s web stranica, navesti:

⁷ Milić Nataša, Citiranje literature u naučnom radu (dostupno na URL):
http://nub.rs/fileadmin/informacione_usluge/citiranje/Natasa_Milic-Citiranje_literature_u_naucnom_radu.pdf

- a) ime autora (ako je dostupno na web stranici),
- b) datum objave,
- c) naslov dokumenta,
- d) naslov cjelokupnog rada,
- e) drugi podaci vezani uz dokument,
- f) URL⁸ () pisano u zagradama,
- g) datum pristupa dokumentu (web stranici) na internetu.

Osnovno pitanje koje je trenutno (i biće i dalje) predmet brojnih akademskih rasprava je: *koji način navođenja web izvora je primjeren i zadovoljavajući?* Najčešće se koristi način usklađen s preporučenim *harvardskim načinom* navođenja literature i udovoljava preporuke jer je ujednačen s bibliografskim referencama za štampana izdanja.

Primjer citiranja rada iz časopisa kojeg ne posjedujemo, a dostupan je u elektronskom obliku, prikazuje se u nastavku. Ukoliko za potrebe rada npr. preuzmemo sljedeći tekst označen *Italic* formom i pod navodnicima:

“Prisustvo lidera je od neizmjerne važnosti ukoliko je strateški cilj izborne kampanje učvrstiti postojeće biračko tijelo. Lider je najpozvanija osoba koja može ubijediti lojalne birače ili lojalno izbornu područje da nisu u drugom planu i naročito da nisu odbačeni iz određenih razloga” (Čekrlija i Bandić, 2015).

To znači da je dio teksta preuzet u potpunosti pa će u navodu izvora stajati: Čekrlija, S., Bandić, M., (2015), *Političke kampanje i ideologija, kontradiktornost ideja i izbornih rezultata*, Svarog, NUBL, Banja Luka 139–144, s. 142, (pristupljeno 01.09.2015) <http://svarog.nubl.org/wp-content/uploads/2014/12/Doc.-dr-Sa%C5%A1a-%C4%8Cekrlija-mr-Mirnest-Bandi%C4%87-POLITI%C4%8CKE-KAMPANJEI-IDEOLOGIJA-KONTRADIKTORNOST-IDEJA-I-IZBORNIH-REZULTAT.pdf>

Navođenje u tekstu je (Čekrlija i Bandić, 2015) kako u primjeru i stoji, dakle u zagradi i nakon preuzetog dijela. Često se prije navođenja URL doda i pojam “knjiga dostupna online”, što naravno jasno podrazumijeva mogućnost pristupa elektronskom obliku teksta knjige, određenog rada ili jednog dijela.

Ukoliko se radi o elektronskom obliku periodičnih časopisa koji se ne nalaze u slobodnom pristupu na internetu, pa se pretražuju u okviru komercijalnih izvornih baza podataka. Takvi časopisi se navode na način da se navede baza podataka uz njeno imenovanje, a ostali dio navoda je prema gore navedenom uz, naravno, datum pristupa. Ukoliko dokument koji se pozivamo ima i DOI⁹ broj, dovoljno je bibliografsku referencu za rad u el. časopisu pisati jednako kao za štampani oblik, ali uz navođenje DOI umjesto URL.

⁸ URL – Uniformed Resource Locator – adresa web dokumenta. Navodi se u zagradama ako slijedi nakon navedene bibliografske jedinice sa potrebnim sadržajima.

⁹ DOI – (eng. digital object identifier) identifikator digitalnog objekta. Jednostavno pronalaženje dokumenata na Internetu korištenjem identifikatora DOI moguće je sa web stranice: <http://dx.doi.org>

Česte su situacije da nije poznat autor određenog rada ili njegovog dijela pronađenog putem internet pretraživanja, što mora biti jasno navedeno prilikom navođenja URL na jednostavan način – *autor nepoznat*. Takve web stranice moraju se posebno analizirati kako bi se izveo zaključak o pouzdanosti pronađenog sadržaja, odnosno da li je određena stranica usko specijalizovana za problem istraživanja ili je nađeni sadržaj objavljen bez jasnog povoda. Takođe, česte su dileme da li su neke internet stranice koje su bogate određenim sadržajima za koje su i specijalizovane pouzdane jer su otvorene za uređivanje od strane posjetilaca. Najpoznatija takva stranica je www.wikipedia.com gdje je pomenuto jasno navedeno: “*Wikipedia je slobodna enciklopedija na više od 200 jezika. Broj članaka na ovoj Wikipediji u ovome momentu je 427,488. Svi dokumenti u Wikipediji su zaštićeni Licencom za slobodnu dokumentaciju GNU-a i kao takve svako ih može mijenjati i korigovati*”. Navedena web stranica kao elektronska enciklopedija sadrži značajne podatke, ali je zbog mogućnosti editovanja i dopunjavanja sardžaja uglavnom osporavana i u akademskim krugovima se ne preporučuje kao relevantan izvor, posebno u istraživanjima u svrhu dokazivanja hipoteza doktorskih disertacija.

ZAKLJUČAK

Savremeno tehnološko doba otvara brojne mogućnosti prikupljanja i obrade informacija u cilju stvaranja boljih uslova za napredovanje i humaniji razvoj čovječanstva. Informacione tehnologije svojim munjevitim napretkom otvaraju prostor za prisvajanje tuđih naučnih spoznaja, ili pak za djelimično ili u potpunosti osporen rezultat određenih istraživanja. Razlozi su brojni, a zasnivaju se na pomenutim kontroverzama i količini znanja i vještina koje na raspolaganju imaju određeni istraživači. Kao loša posljedica može se javiti proizvodnja velike količine neupotrebljivog znanja koje izgleda kao stvarno znanje, ali nema mogućnost realne primjene. Okolnosti samog života se mijenjaju, pa se mijenja i sve što život čini. Nauka doživljava transformacije unutar svojih naučnih disciplina jer se susrećemo sa novim spoznajama i sa novim metodama spoznavanja. Upravo zato metodologija dolaska do spoznaje mora doživjeti određene transformacije i prihvatiti savremene alate koji se pokazuju kao efektivni i efektni. Naravno, poštovanje tuđe naučne spoznaje i tuđeg rezultata mora biti sastavni dio istraživačke misije i neophodno je navesti sve poznate parametre sadržaja koji je integralno ili djelimično korišten u vlastitom istraživanju, bez obzira da li se prethodna saznanja nadograđuju ili pobijaju.

MODERN TOOLS IN THE METHODOLOGY OF SOCIAL RESEARCH CONTROVERSY AND BENEFITS OF INTERNET

Saša Čekrija PhD

Abstract: Scientific research work is essentially dealing with useful knowledge in order to use the fruits of knowledge, regardless of whether the result is the consequence of a fundamental or applied research. Knowledge is simply defined as a set of information whose number is increasing every day and coming from different

directions of contemporary society. So, for high quality research is necessary to have a quality resource units and to provide access to stored information. An indispensable resource of information today is certainly internet. But as such it is often disputed as reliable and it is characterized as phenomena of dual nature. Some perceive it as a source of information required in scientific research, while others are treating it exactly as the subject of scientific research. On this point it is easy to perceive polarization of researchers by their age because younger researchers use internet more often as the resource of the research and information sources of the internet sources gets primacy, while elder researchers use internet mainly to gather more information on the previous surveys and research using official resources: libraries, catalogs, bibliographies, etc. printed materials. The real dilemma exists there and it is mainly concerning the reliability of the data, the possibility of manipulation of the information as a result of free supplementing of existing facilities, removing a part of the data after a certain period of time and their subsequent unavailability and lack of a scientific ranking of the content published by specialized sites, blogs, forums and others that is clearly indicated to the printed sources clearly.

Key terms: *Scientific research work, internet, resource, information*

LITERATURA

1. Bazala, A. (1991). *Istraživanje tržišta–metode i područja istraživanja*, Velebit–Velegraf, Zagreb
2. Crumlish, Ch. (1999). *The Internet for Busy People*, Osborne/ McGraw Hill, Berkeley (CA)
3. Panian, Ž. (2000). *Bogatstvo Interneta*, Strijelac, Zagreb
4. Sakan, M. (2008). *Metodologija nauke*, NUBL, Banja Luka
5. http://nub.rs/fileadmin/informacione_usluge/citiranje/Natasa_Milic-Citiranje_literature_u_naucnom_radu.pdf
6. <http://www.socioloskaluca.ac.me/PDF13/Pejovic,%20R.,%20Znacaj%20i%20uloga%20naucno-istrazivackog%20rada%20na%20obrazovni%20proces%20i%20razvoj%20drustva.pdf>
7. http://ec.europa.eu/euraxess/data/usgn_orgs/Faculty_of_Resources_Management_CKM_Mostar.pdf
8. <http://svarog.nubl.org/wp-content/uploads/2014/12/Doc.-dr-Sa%C5%A1a-%C4%8Cekrlija-mr-Mirnest-Bandi%C4%87-POLITI%C4%8CKE-KAMPANJEI-IDEOLOGIJA-KONTRADIKTORNOST-IDEJA-I-IZBORNIH-REZULTAT.pdf>